

یادداشت:

حکم فقهی نمایش بانوان مسلمان و غیرمسلمان بدحجاب ایرانی و غیرایرانی/ یاسر امینیان

۱۴۰۲۸ آخرین اخبار دیدگاه (گفتگوی یادداشت)، دیدگاه و گزارش فرهنگ و ارتباطات، یادداشت فقهی و اصولی

اخصاصی شبکه اجتهاد: یکی از مسائل مورد ابتدای هزهای نمایشی کشورهای اسلامی از جمله ایران، نمایش بانوان بدحجاب، چه ایرانی و چه غیرایرانی است. از سوی، جامعه مذهبی، تقاضای عدم پخش این تصاویر را دارند و از سوی دیگر، اقتضات فیلمنامه و ... مسئله پخش این گونه تصاویر است. حجت‌الاسلام یاسر امینیان، مدرس سطوح عالی حوزه علمیه قم، در این یادداشت، تلاش دارد تا حکم فقهی این موضوع را به صورت دقیق بیان کند.

مقدمه

نگاه کردن به بدن و موی زن نامحرم، به اجماع فقها حرام است. این حکم آن چنان واضح است که فقها در کتاب‌های استدلالی کمتر بدان پرداخته‌اند، بلکه بیشتر از حدود و ثغور و مستثنیات آن بحث کرده‌اند. البته حرمت نگاه به وجه و کتین، اختلافی است؛ اکثر قدها نظر به وجه و کتین را مانند دیگر اجزای بدن اجنبیه، حرام می‌دانند؛ ولی اکثر معاصران آن را اگر بدون لذت و ریه باشد، جایز می‌انگارند. ادله در این باب فراوان است، و از مسلمات فقه و دین و مورد اتفاق فقها شمرده می‌شود؛ لذا ضرورت ندارد مورد بررسی قرار گیرد.

جواز نظر به زنان لایالی مسلمان

برخی فقها نظر به زنان لایالی را حرام ندانسته‌اند. مهم‌ترین مستند ایشان، روایتی است که مرحوم کلینی و شیخ صدوق از امام صادق (ع) نقل کرده‌اند که طبق آن، نگاه کردن به سر و موی زنان اهل نهامه و اعراب و اهل سواد و کفار مانعی ندارد؛ زیرا آنان اگر نهی شوند ترتیب اثر نمی‌دهند.

شکل استدلال: در این روایت راجع به زنان مسلمان بدحجاب و لایالی مطلبی نیامده؛ اما علتی که در حدیث ذکر شده است باعث می‌شود حکم جواز شامل آنان نیز بشود؛ زیرا وقتی شارع علت یک حکم را بیان می‌کند، حکم تابع علت خواهد بود.

نقد دلیل: نظر به این استدلال می‌توان گفت: هر چند ظهور اولیه این تعلیل‌ها، بیان علت است، اما باتوجه به آنکه اکثر تعلیل‌های وارده در خطابات شرعی از نوع حکمت است، اصل و ظهور ثانوی، حکمت بودن این بیانات است؛ لذا نمی‌توان حکم را دایره‌دار آن دانست.

مزید بر آن، نقل صدوق، سه تفاوت با نقل مرحوم کلینی دارد: ۱. به جای عبارت «رئوس نساء اهل نهامه»، «شعور نساء اهل نهامه» دارد. ۲. به جای عبارت: «اهل السواد»، «اهل البوادی» آمده است و ۳. عبارت «من اهل الذمه» اضافه شده است. در خصوص تفاوت اول و دوم، به احتمال قوی یکی از آنها تصحیف دیگری است. اما تفاوت سوم کاملاً قابل توجه است؛ زیرا باتوجه به قید «من اهل الذمه» طبق نقل صدوق، حکم جواز نظر، مختص زنان اهل ذمه و کفار است. علاوه بر آن، نسبت به این روایت، اشکالات سندی هم مطرح شده است، اما چون دلالت روایت به نظر ما تمام نیست نیازی به بررسی آن اشکالات نمی‌باشد.

حکم نظر به تصویر

باتوجه به اینکه فیلم و عکس، از ابداعات بشر در عصر جدید است، برای حکم این موضوع، از منابع دینی یا نظرات فقهای متقدم، مطلب صریح و روشنی نداریم، اما شاید برخی ادله یا عناوین، به نوعی شامل این موضوع هم بشوند. ادله احتمالی حرمت عبارت‌اند از:

الف. ادله حرمت نظر به اجنبیه: البته در فقهی که مستقیم پخش می‌شود چنین استظهاری خالی از وجه نیست؛ چنان‌که برخی فقها به آن قائل شده‌اند. منتها در خصوص عکس، برخی بر این نظرند که نگاه به تصویر شخص، در حقیقت نگاه به خود او نیست.

ب. استدلال به آیه شریفه «وَلَلَّ لَلْمُؤْمِنَاتِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مِنْ أَلْبَابِهِنَّ»: برخی از این آیه شریفه، این‌طور استفاده کرده‌اند که نظر به زن، به طور مطلق حرام است و هر نوع نگاهی که بخواهد استثنا شده و محکوم به جلیت شود، نیاز به دلیل خاص دارد. لازمه این برداشت می‌تواند این باشد که نگاه به عکس و فیلم زن نیز به حسب اصل اولی، حرام است. اساس استدلال به آیه، قاعده «حذف المتعلق مفید للعموم» است؛ یعنی چون شارع، متعلق غش بصر را حذف کرده، معنی‌اش این است که از همه چیز، غش بصر نمایند. این قاعده اگر درست هم باشد، در جایی است که متکلم در مقام بیان باشد نه در مقام اجمال. پس ناچاریم یک تخصیص در این عموم قائل شویم. از این‌رو متعلق مبهم می‌شود که آیا بدن زن است یا عورت زن یا «ما حرم الله» یا ...؟ اگر توانستیم با قرآن، متعلق خاصی را استظهار کنیم، آیه مذکور از این حیث، مجمل شده و نمی‌توان برای حرمت نظر به فیلم و عکس اجنبیه، به آن تمسک نمود.

ج. استدلال از طریق وحدت مناهج: بدین معنا که همان ملاکی که باعث شد شارع نظر به اجنبیه را حرام کند، در نظر به تصویر او هم وجود دارد. این استدلال به این شکل مورد نقد قرار گرفته است که هرچه در نگاه به تصویر هم همان مفاسد وجود دارد، اما شدت و قوت تحریرک بین آن دو بسیار متفاوت است و همین تفاوت محسوس باعث می‌شود نتوانیم بگوییم همان مناهج در اینجا هم وجود دارد. مضاف بر اینکه معلوم نیست آنچه در این روایت آمده است علت و مناط حکم باشد تا باعث تعمیم و تسری حکم گردد.

د. هتک حرمت و ایذاء: نگاه کردن به تصویری که در آن زن مسلمان، حجاب شرعی ندارد و مواضع واجب الستر در آن آشکار است هتک حرمت آن زن است و باعث آزار او می‌شود. فلذا حرام است. این دلیل نیز قابل خدشه است، زیرا اولاً همیشه نگاه به تصویر اجنبیه باعث هتک و ایذاء نیست. ثانیاً اگرچه اشکالی در حرام بودن هتک مسلمان نیست، اما صدق و انطباق این عنوان، بسیار به شرایط و سلاقی بستگی دارد. مضاف بر این، دربارہ حرمت مطلق ایذاء دلیلی نداریم که هر عملی که باعث اذیت مسلمانی شود، حرام است. مثلاً چنانچه شخصی وارد تجارتی شود، کسانی که در آن رشته مشغول تجارت‌اند ممکن است اذیت شوند، اما قطعاً عمل آن شخص حرام نیست.

حکم فقهی نظر به زنان ایرانی و غیرایرانی

پرسشی که در این قسمت مطرح است این است آیا ایرانی بودن یا غیرایرانی بودن، باعث تفاوت در احکامی که تاکنون گفتیم می‌شود؟ هم با تحلیل و بررسی ادله و منابع فتاوا مشخص می‌شود، قومیت و ملیت هیچ تأثیری در حکم ندارد.

حکم نمایش بانوان بدحجاب

اختلاف فتاوی که بیان شد در حکم نمایش، کاملاً اثرگذار است. طبق فتاوی که نظر به تصویر را به طور مطلق جایز می‌داند، نمایش آن تصویر، بر اساس قاعده اولیه، نباید ایرادی داشته باشد؛ هر چند اگر باعث التذاد و تحریک بینندگان بشود ممکن است تحت عنوان ثانوی اعانه بر گناه، حرام بشود. همچنین فقهی که نظر به تصویر را در صورتی جایز نمی‌داند که صاحب عکس شناخته شده باشد؛ زیرا آن را مصداق هتک یا ایذاء می‌داند، پخش چنین تصویری را به همان عنوان باید ممنوع بداند. همچنین مبنایی که دیدن تصاویر پخش مستقیم را جایز نمی‌داند ممکن است پخش مستقیم را هم حرام بداند؛ زیرا این عمل تحت عنوان ثانوی اعانه بر گناه قرار می‌گیرد.

با این مقدمه روشن شد که عناوین ثانویه، در حکم مورد بحث، می‌توانند تأثیر بسیاری بگذارند. این عناوین ثانویه عبارت‌اند از: لذت و ریه؛ زیرا هر جا فقهی فتوا به جواز نظر داده است؛ مانند جواز نظر به وجه و کتین، جواز نظر به زنان مسلمان لایالی، جواز نظر به تصویر، جواز نظر به زنان کافر و غیره، آن جواز را مشروط به عدم لذت و ریه کرده است. در نتیجه عدم جواز نظر همراه با لذت یا ریه «مفروض عنه» «مستلزم علیه» و «مجمع علیه» خوانده شده است.

(این یادداشت، بخشی از مجله الکترونیکی «فقه نمایش» است که با همکاری پژوهشگاه فقه معاصر و مدرسه فقه هنر تولید شده و به زودی در «شبکه اجتهاد» منتشر می‌گردد.)

